

GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET DENGESİ¹

TURKEY’S FOREIGN TRADE BALANCE DURING THE CUSTOMS UNION PROCESS

Yrd.Doç.Dr. Süreyya BAKKAL

Namık Kemal Üniversitesi / SBMYO Dış Ticaret Bölümü sbakkal@nku.edu.tr, Hatay/Türkiye

ÖZ

Küreselleşme ve bölgeselleşme eğilimlerinin hız kazandığı günümüz dünyasında, ülkelerin birbirleriyle yoğun ekonomik, siyasal ve sosyal ilişkilerin içerisine girmeleri, karşılıklı bağımlılığı daha önce hiç görülmemeyen bir şekilde artırmaktadır. Bu gelişmeler sonucu, ulusal sınırların ayırıcılık niteliği azalmakta, ülkelerin özellikle ekonomik ve politik nedenlerle daha kapsamlı üst sistemler içinde bütünleşmeye yöneldikleri görülmektedir. Dünyada 1948 yılında imzalanan ticaret ve tarifeler antlaşmasıyla (GATT) başlamıştır. Bu anlaşma paralelinde gümrük vergileri giderek düşürülerek sıfırlanmıştır. Türkiye’nin Batı Avrupa ile sosyal, tarihsel, kültürel ve siyasal bağları, tarihin eski çağlarına kadar uzanmaktadır. Bu oluşumun en son halkası ekonomik bağlılıktır. Türkiye, Avrupa Birliği ile bütünleşmeyi kendisine hedef olarak belirlemiş ve bunun için 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) üyelik için başvurmuştur. Bu yıldan itibaren Türkiye, Avrupa Birliği’ne katılmak için birçok ortak birliktelik içerisinde yer almıştır. 1 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Gümrük Birliği anlaşması imzalanmıştır. Avrupa Birliği, Türkiye ile gümrük birliği anlaşması gerçekleştirerek ekonomik entegrasyon açısından bir adım atmış oluyordu. Bu anlaşma Türkiye’den sınırlamalar olmaksızın ulaşılabilir pazarın son derece büyümesine sebep olmuştur. Ayrıca aramalı ithalatında, azalan ya da kalkan tarifelerin ülke içinde üretimin maliyetini düşüreceği de söylenebilir. Bu çalışma içerisinde Türkiye’nin, Avrupa Birliği ile imzalamış olduğu Gümrük Birliği anlaşmasının; dış ticaret dengesine getirdiği sorunları ve bu sorunlara karşı Türkiye’nin üretti çözüm yolları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Gümrük Birliği ve Dış Ticaret Dengesi

ABSTRACT

In today’s world where globalisation and regionalization trends are gaining momentum, the countries entering into intense economic, political and social relations with each other increases their mutual dependence in a way that has never been seen before. As a result of these developments, the quality of discrimination of national borders is decreasing, and it is seen that countries are becoming more integrated in the upper systems, especially for Economic and political reasons. Trade and tariffs agreement (GATT) was signed in 1948. In parallel with this Agreement, customs duties are gradually reduced and adjusted. Turkey’s social, historical, cultural and political ties with Western Europe dates back to the old times of history. The last link to this formation is economic commitment. Turkey has set itself a target for integration with the European Union and has applied for membership to the European Economic Community (EEC) in 1959. Since this year, Turkey has been in many common Union to join the European Union. On 1 January 1996, the Customs Union agreement was signed between the European Union and Turkey. The European Union is a political and Economic Union of 27 Member States of the European Union. This Agreement has led to an enormous growth in the market, which is accessible from Turkey without restrictions. It can also be said that decreasing or falling tariffs will reduce the cost of production within the country. In this study, Turkey’s customs union agreement signed with the European Union will focus on the problems brought to foreign trade balance and the solutions produced by Turkey against these problems.

Keywords: European Union, Turkey, Customs Union and Foreign Trade Balance

¹ Bu makale 1999 Yılıın, İstanbul Üniversitesinde yazılmış olan “Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye’nin Dış Ticaret Dengesine İlişkin Sorunlar ve Çözümleri” adlı Doktora Tezinden Üretilmiştir.

1.GİRİŞ

Dünyada küreselleşme, 1948 yılında imzalanan ticaret ve tarifeler anlaşmasıyla başlamıştır. Bu anlaşma paralelinde gümrük vergileri giderek düşmüş ve sıfırlanmıştır. Ticarete kısıtlamalar kaldırılmış ve hizmetlerin, Malların serbest dolaşımı sağlanmıştır. Türkiye'nin Batı Avrupa ile sosyal tarihsel ve Siyasal bağlarının son halkası ekonomik bağılıktır. Türkiye, 1959 yılında AET'ye Üyelik için başvurmuş fakat o yıllarda tam üyeliği için gerekli ekonomik sosyal ve siyasal nedenler gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir. Nihayet 14 Nisan 1987 yılında Türkiye, Avrupa Birliğine tam üyelik için başvurmuştur. Komisyon, Türkiye'nin, bu başvurusunu 18 Aralık 1989 yılında sonuçlandırılmıştır. 1989 yılında Avrupa Birliği, Türkiye için hazırladığı raporu kamuoyuna açıklamıştır. Bu yıldan itibaren Türkiye'nin, tam üyelik başvurusu çeşitli nedenlerle ertelenmiş fakat reddetme yoluna gidilmemiştir. Türkiye'nin 1994 yılındaki tam üyelik müracaatı ise askıya alınmıştır. Avrupa Birliği, Türkiye'nin ekonomik siyasal ve sosyal nedenlerden dolayı üyeliğini kabul etmezken; 1 Ocak 1996 tarihinde Ortaklık konseyi kararı ile Avrupa birliği ile Türkiye arasında Gümrük Birliği anlaşması imzalanmıştır. Avrupa Birliği Parlamentosunun konu ile ilgili açıklamalarına göre; Avrupa Parlamentosu'nun hedefi öncelikle birliğe, yeni üye devletler atmaktan ziyade; birlik içinde ortak pazarın gerçekleşmesidir. Ayrıca Türkiye'nin, nüfus artış hızı yüksek ve diğer makro ekonomik göstergeleri, Avrupa birliğine üye ülkelerin çok altındadır. Hızlı büyüme rakamlarına ulaşılmış olmasına rağmen, işsizlik sorunu da Türkiye'de halen çözülememiştir bütün bu olumsuzluklara rağmen 24 Ocak 1980 kararlarından sonra Türk ekonomisi gelişme göstermeye başlamıştır. Ancak Türkiye bu şekilde tam üyeliğine kabul edilirse, topluluk bütçesine çok ağır yükler getirecektir. Fakat bu problemler Türkiye ile Avrupa birliği arasında Bağların koptu anlamına da gelmez. Gümrük Birliği anlaşması, Türkiye'nin nihai hedefi olan Avrupa Birliğine tam üyelik için önemli bir geçiş noktasındadır. Türkiye, gümrük birliği anlaşması ile üç ticaretin de gerekli olan düzenlemeleri yaparak; Avrupa birliği standartlarına uygun ve rekabet edebilecek ürün gruplarına yönelik yapısal düzenlemelere gitmelidir. Avrupa Birliği'ne kabul edilmeyip, gümrük birliğine kabul edilen Türkiye'nin; bu aşamadan sonra Özellikle dış ticarete çok dikkatli davranması gerekmektedir.

2. AVRUPA TOPLULUĞU VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

Dünya ticareti devletlerarasında çeşitli aşamalardan geçmektedir. Bu aşamalar hem GATT çerçevesinde hem de ülkeler arasında kurulan birlikler yardımıyla gerçekleşmektedir. Burada esas olan serbest ticaret bölgelerinde birliğe katılan ülkelerin aralarındaki mal ticaretini, gümrük vergisi ile eş etkili vergiler ve kotalardan arındırmaktır. Sonuçta üçüncü ülkelere karşı ortak bir politika izlenmiş olacaktır. Her aşama beraberinde ekonomik ve siyasal bağımlılığı da getirmektedir. Böylece üye ülkelerin ekonomik, para ve maliye politikaları izleme imkânlarını, büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Uluslararası ticaretin serbest oluşu, dünyada optimal kaynak dağılımını sağlayacak verimlilik ve üretimi de arttıracaktır. Görülüyor ki gümrük birliğine dâhil ülkeler, kendi aralarında serbest ticaret yapabilecekken; birliğin dışında kalan ülkeler ise ortak gümrük tarifelerine ve koruma politikalarına takılacaklardır. Gümrük vergilerinin kaldırılması refahın yükselmesine neden olurken; Üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük politikasını hayata geçirecektir. Sonuçta rekabet monopol ve oligopolleri güçlü kılacaktır. Artan üretim ve üretim yapmak için gerekli olan hammadde ve yarı mamul talebi karşısında, tüm firmalar ileri teknoloji kullanmak zorunda kalacaklardır. Bunun için de ileri teknoloji kullanmaya özen göstereceklerdir. Böylece gümrük birliği içerisinde teknolojik ilerleme hızlanacaktır. Hızlı bir teknolojiye ayak uydurabilmek için arge faaliyetlerine daha fazla önem verilecek ve daha fazla bütçelerinden fon ayrılacaktır. Ancak bu şekilde gümrük birliğinin etkinliği artacak, sonuçta birliğe üye olan ülkelerin milli gelirlerinin artması sağlanacaktır (TİSK, 1995: 19-20). Sonuçta siyasi bütünleşme de kendiliğinden oluşacaktır. Bunun içinde vergi sistemleri, ekonomik ve mali politikaların birliğe uyumu sağlanacaktır (Seyidoğlu, 1990: 375). Bunun için de bireysel egemenlikler ülkeler üstü bir kuruluş olan birliğe devredilecektir.

2.1. Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi

Avrupa'da yaşayan topluluklar tarih boyunca birlikte hareket ederek, orta çağın kargaşasından kurtulabilmişlerdir. Bu birliktelik sayesinde Avrupa'da oluşan ulus devlet anlayışı, bugünkü Avrupa medeniyetinin alt yapısını oluşturmuştur. Liderlik, dünyanın her yerinde toplum düzeni içerisinde belirli bir destek ile temsil edilen bir olgudur. Toplumsal yaşamın her alanında "liderlik" kavramı ile karşılaşma imkânı vardır (Kantar, 2017:105). Bu fikrin, doğuşu, gelişmesi ve uygulamasında Kant, Simon, Peny ve Victor Hugo gibi düşünürler çok önemli bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa, artık bir birleşme ve toplanma gereğini hissetmeye başlamıştır. Bu savaş bir teknoloji ve güç savaşıydı. Bundan böyle dünyada bütün dengeler değişecek ve her şey güçlüden yana olacaktır. Özellikle dünyada iki kutuplu bir

hâkimiyet düzenine girecekti. 1948 yılında Belçika, Hollanda ve Lüksemburg bir araya gelerek; Avrupa iktisadi işbirliği örgütünü kurdular. Bu birliğin amacı Avrupa'daki üye devletlerarasında güçlü bir Avrupa oluşturarak; ekonomik işbirliğini sağlamaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da aş üstünde taş kalmamıştı. ABD'nin, Marshall yardımları ile liberal ekonomi modeline geçilmiş ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu kurulmuştur. 18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran bu anlaşmaya imza koyan ülkeler beraberliklerini askeri alanda da devam ettirmek istemişlerdir. 1952 yılında Avrupa savunma topluluğu, 1953 yılında Avrupa politik birliği kurulmuştur. Fakat kurulan askeri amaçlı birlikler istenilen başarıyı gösterememiştir. Çünkü ekonomik birlikler gerçekleşmeden siyasi birliğin gerçekleşmesi mümkün değildir. Avrupa kömür Çelik topluluğunun istenilen başarıyı göstermesi üzerine, Paris anlaşmasını imzalayan altı ülke Massina'da 1-2 Haziran 1955'te yeni Avrupa Topluluğunun kurulması için gerekli kararı almışlardır. Nihayet 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan iki anlaşmayla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurularak sonuçlanmıştır. Roma anlaşması 1958 tarihinde uygulanmaya başlanmış ve üye ülkeler arasında gümrük birliği, ulaştırma ve enerji alanlarında ilk adımlar atılmıştır. 1969'da İngiltere, İrlanda ve Danimarka Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye olmak için başvuruda bulundular. Bu müracaatlar, 1972 yılında tam üyeliğe dönüşerek tamamlanmıştır. Topluluğa Norveç'te katılmak istemiş fakat ülke içersinde yapılan halk oylaması neticesinde bu isteğinden vazgeçmiştir. 1981 yılında Yunanistan, AET'ye üye olarak alınmış ve birliğin üye sayısı ona yükselmiştir. 1986 yılında yedi yıllık bir uyum sürecine tabi tutularak, İspanya ve Portekiz de topluluğa katılmış, böylece üye sayısı 12'ye çıkmıştır. Daha sonra 1987 yılında Türkiye, 1989 yılında Avusturya, yılında Malta ve Kıbrıs Rum kesimi, 1991 yılında İsviçre, 1992 yılında Finlandiya, İsveç ve Norveç topluluğa tam üye olmak için başvurudular (Berk, 1996: 41-42). AET ülkeleri aralarında yapmış olduğu bu birliktelik ile ticaretlerini geliştirmiş ve gümrük vergilerini kısıtlayarak kaldırmışlardır.

2. Gümrük Birliği ve Türkiye'nin Rekabet Gücü

Gümrük Birliği, AET'nin çekirdeğini oluşturmaktadır. Roma anlaşmasının üçüncü maddesine göre üye devletler aralarında, malların giriş ve çıkışlarıyla ilgili olarak uyguladıkları gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını kaldırmayı taahhüt etmişlerdir. Gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin birliğe üye ülkeler arasında kaldırılmasıyla ilgili hükümler aynı anlaşmanın 12 ve 17. maddelerinde yer almış olup, söz konusu vergiler 12 yıllık geçiş dönemine tabi tutulacaktı. Bu takvime göre aşamalı olarak gümrük indirimleri sıfırlanmış olacaktır. Anlaşmanın 14. maddesi indirim takvimini ihtiva etmektedir. 1 Ocak 1957 tarihinden itibaren uygulanan vergiler esas alınacaktır. Bu 12 yıllık geçiş dönemi de Üç alt başında ayrılmıştı. Daha sonra bununla ilgili olarak 1968 tarihinde uygulamaya geçilmiş ve gümrük vergileri kaldırılmıştır. Türkiye İle AET arasında, gümrük birliğine dayalı bir ortaklık kurulmasını içeren anlaşma 1963 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma 1964 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye ileride tam üyeliği kabul edilecek ülkeler arasında yer almıştır. Ankara anlaşmasında Türkiye ile AET'nin arasında gümrük birliği gerçekleşebilmesi için üç aşama belirlenmiştir işte bu aşamalardan ilki hazırlık dönemi idi.

2.1. Hazırlık Dönemi

Yapılan anlaşmanın gayesi: Türk ekonomisinin kalkınmasını hızlandırmak ve Türk halkının yaşam şartlarını yükseltmek olarak belirlenmişti. Bu dönem süresince, Türkiye ekonomisinin güçlendirilmesine gayret göstermişti. Türkiye'nin, sorunu olan gümrük tarifelerine uyum süreci başlamıştı. Bu süreç geçiş aşaması olup, 12 yılı aşmayacak şekilde hedeflenmişti. 23 Kasım 1977 yılında bölük selde imzalanan katma protokol ile Türkiye'nin, AET ortaklığı geçiş dönemi ile ilgili şartlar belirlenmiş oldu. Bu anlaşma ile taraflar arasında gümrük birliği kademeli olarak gerçekleşecekti. Bu dönemde kullanılmak üzere Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında kredi verilmiştir. Bu hazırlık dönemi yedi yıl sürdü. Sonuçta 23 Kasım 1970 yılında Avrupa birliği ile katma protokol imzalanmıştır. Bu protokolün ikinci maddesi, malların serbest dolaşımını düzenliyordu (TİSK, 1995: 23). Bu protokolün ticari hükümleri bir geçici anlaşmayla 1971 tarihinde yürürlüğe konularak hazırlık dönemi sona ermiş geçiş dönemi başlamıştır.

2.2. Geçiş Dönemi

Geçiş döneminin hukuken başlaması 1 Ocak 1973 yılında olmuştur. Geçiş dönemi: imzalanan katma protokol ile başlamıştır. Bu protokole göre Türkiye ile AET arasında karşılıklı ve dengeli yükümlülükler söz konusudur. Ankara anlaşmasına göre gümrük birliği esasına dayanan katma protokol 64 maddeden ibarettir. Bu protokole göre malların serbest dolaşımı belirli usul, esas ve sürelerle göre olacaktır. Kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ise ulaştırma, rekabet ve vergi mevzuatının yakınlaştırılması ile katma protokole göre olacaktır. Bu protokol Ankara anlaşmasının, ekine teşkil ettiği gibi bir uygulama anlaşması

niteliğindedir (Sezer, 1996:192). Bu anlaşmadan sonra beklenen tam üyelik hedefi olup Türkiye, katma protokole göre vergi ve resimler koymayacak Avrupa birliği ile eşit etkili vergi sistemine uygunluk teşkil edecektir.

Ortak Gümrük tarifesi 1 Temmuz 1968 yılından itibaren AET tarafından üçüncü ülkelere karşı uygulanma başlanmıştır. Türkiye ise belir bir dönem ve kademelerle AET'nin tayin etmiş olduğu Ortak Gümrük tarifeleri düzeyinde kendi mevzuatını sisteme uyumlu hale getirecektir. Fakat Türkiye siyasi ve nedenler ile 25 Aralık 1976 tarihinde yükümlülüklerini dondurma kararı almıştır. Bu durum Türkiye'deki siyasi Liderlerin politik dil açısından, siyasi konuşmalarına belirgin bir şekilde yansımaktadır (Kantar, 2016). Ayrıca 1977 ve 1978 yıllarında yapılması gereken indirimleri ertelediğini de Avrupa Birliğine bildirilmiştir. 1970 li yılların sonunda hem Türkiye'de hem de toplulukta resesyon dönemi başlamıştır. Özellikle Avrupa topluluğuna üye olan ülkeler yüksek enflasyon ve işsizlik ile mücadele için koruyucu ekonomi politikalarını kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bu durum karşısında Türkiye, ekonomik politikalarına dayalı tayin ikamelerinin sürdürmeye devam etmiştir. Sonuçta Türkiye ile Avrupa birliği arasında ortaklık ilişkileri bir müddet için askıya alınmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Türk ihraç malları içinde bulunan tekstil ürünleri dikkat çekmeye başlamıştır. Bunlar anti damping soruşturmalarında ve gümrük resimlerine konu olmaya başlamıştır. Türkiye halkı olarak Avrupa birliği karşısında bir takım ekonomik önlemler almak zorunda kalmıştır. 1978'de Avrupa birliğinden yeni kolaylıklar ve tüm ürünlerini beş yıl süre ile ertelenmesini ve ek olarak da mali yardım yapılmasını istemiştir. Avrupa topluluğu ise mali yardım yapılması olayına sıcak bakmamıştır. Bunun yerine yükümlülüklerin 5 yıl süreyle ertelenmesi isteğini kabul etmiştir. 1979 yılında Türkiye'de hükümet değişikliği olmuştur. Yeni hükümet, iktidara gelir gelmez Avrupa topluluğu ile ilişkileri yeniden canlandırmak ve ilişkilere hız kazandırmak istemiştir. Fakat Türkiye'deki politik İstikrarsızlık bir sonucu olarak Avrupa birliği ile yapılan Ankara anlaşmasının imzalanmasından 17 yıl geçtikten sonra 12 Eylül 1980 tarihinde, askeri müdahale ile ordu iktidara el koymuştur. Bu durum Türkiye'nin, AET ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde AET, Türkiye verdiği ekonomik yardımları kesmiş ve askeri yönetim sivil bir yönetime iktidarı devredene kadar ilişkilerini en az seviyede tutmuştur. Bu durum 1986 yılına kadar böyle devam etmiştir.

2.3. Son Dönem

Türkiye 24 Ocak 1980 kararları ile dışa açılma ve uluslararası ekonomi ile entegre olarak, AET ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. 14 Nisan 1987 tarihinde Roma anlaşmasının 237. Avrupa kömür ve Çelik topluluğu anlaşmasının 98. Avrupa atom enerjisi Komisyon anlaşmasından 205. maddelerine göre Avrupa topluluğuna tam üyelik için başvurmuştu. Avrupa topluluğu konseyi, Türkiye'nin bu müracaatını incelemiş ve sonuçta 18 Aralık 1989 yılında komisyon raporunu olumsuz olarak değerlendirmiştir. Herkesin görüşüne göre AET'nin, kendi pazarını tamamlamanın ekonomik ve parasal birlik yönünden, ilerlemenin yeni üyelikleri gündeme alınmasına göre öncelik taşıyordu. Oysaki Türkiye ile AET arasında ekonomik ve toplumsal gelişme düzeyi bakımından farklılıklar vardı. Avrupa Birliği ülkelerine göre Türkiye'de demokrasi işlemiyor ve insan hakları ihlalleri devam ediyordu. Özellikle iki NATO ülkesi olan Türkiye ve Yunanistan birbirleriyle anlaşamaması da diğer bir etkendi. En önemlisi de İkin ülke arasında yaşanan "Kıbrıs Sorunu" idi. Enerjiden bütün anlaşmazlıkların en büyük kaynağı olmasına rağmen AET ülkeleri bu sorunu siyasal birliklerinin de etkileyeceği endişesi ile görmemezlikten geliyordu. Bugün dahi bu tutum devam etmektedir. Komisyon olumsuz görüşünü 5 Şubat 1990 tarihinde sürdürmüş ve Türkiye'nin, tam üyelik başvurusu 1992'den sonraya kalmıştır. Daha sonra 1992 Ocak ayında Ankara'da Türkiye ile Avrupa birliği arasında bir çalışma programı imzalanarak yürürlüğe girmiş ve 9 Kasım 1992 tarihli ortaklık konseyi toplantısında gümrük Birliği'nin 1995 yılında tamamlanması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bunun üzerine Türkiye 1994 yılı ithalat rejimini uygulamaya koyarak, 12 yıllık listede indirimleri gerçekleşme oranını %90'a, 22 yıllık listede ise %80'e; gümrük tarifelerini uyumda da 12 yıllık listedeki mal gruplarında %80 ve 22 yıllık listede ise %70 indirimini kabul etmiştir. Bu durum AET ülkelerinde 9-10 Aralık 1994 tarihinde Essen'de toplanan AET Zirvesi'ne bildirmiştir. Birliğin en önemli kararları aldığı bu yıllarda, Türkiye'deki ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar devam ediyordu. Türkiye, 30 yıldır AET'ye kabul edilmeyi beklerken; olumsuz gelişmeler neticesinde 19 Aralık 1994 tarihinde karar verilmiştir. Bu karar göre Türkiye, AET ortaklık konseyi toplantısında gümrük birliği ile ilgili karar metninin imzalarının, 6 Mart 1995 tarihine ertelenmesine kararlaştırarak bir defa daha umutların canlı tutulması kararlaştırılmıştır. 6 Mart 1995 tarihli ve Ortaklık Konseyi'nin, 36. dönem toplantısında bütün engeller aşılmış, nihayet 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı onaylanarak 1.1.1996 tarihinde Türkiye'nin, Gümrük Birliği'ne katılması kararlaştırılmıştır 1/95 sayılı karar: 64 mertebe ve on ekten meydana gelmektedir (Balkır, 1998: 50). Karara göre Türkiye, Gümrük Birliği çerçevesinde tarife indirimini ve ortaklığın tarifesine uyum şartlarını yerine getirecektir. Ayrıca Birliğin

ticaret ve rekabet ortak politikaları uyum sağlayacak 6 Mart 1995 tarihli konseyi kararında beş senelik bir uyum süreci belirlenecektir.

3. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE DIŞ TİCARET DENGESİNE ETKİLERİ

Ülkelerin büyüyen nüfusun ihtiyaçlarını gidermeye paralel olarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlama doğrultusunda çaba göstermeleri gerekmektedir. Bunun sağlanması için ülkenin mevcut kaynaklarını ve imkânlarını en akılcı şekilde kullanması şarttır (Bakkal, 2018: 800).

Diğer yandan Türkiye ekonomisi gelişmiş ülke para birimlerinden etkilenmekte ve ekonomik göstergeleri ve finans piyasaları da bu yönde şekillenmektedir. Yıldırım 2017 yaptığı çalışmada Amerikan Dolarının 2000 ve 2016 yılları arasındaki verilerine dayanarak Türkiye'nin finans piyasası ve ekonomisi için önemli rol alan BIST100 endeksi üzerinde etkiye sahip olduğuna ulaşmıştır. Bu durumda gösteriyor ki Avrupa birliği ortak para birimi olan ve uluslararası ticaret açısından son derece önemli bir rol oynayan Euro Amerikan Doları kadar önemli olmakla birlikte gümrük birliği çerçevesinde Türkiye ekonomisinde önemli bir role sahiptir.

Gümrük Birliği'nin etkileri özellikle İthalat ve ihracat alanında kendini gösterecektir. Türkiye geliştirmekte olan bir ülkedir. Sanayisini gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarabilmek için sanayileşmeye önem vermeli ve bilhassa ara ve yatırım malları üretimine ağırlık vermelidir. Bunun içinde üretim yapısını değiştirmeli ve bununla ilgili temel prensiplerin ne olacağını planlamalıdır. Ortadoğu ülkeleri içinde en kalabalık nüfusa sahip olan Türkiye bu avantajını çok iyi bir şekilde kullanmalıdır. Emek yoğun yatırımlarla üretim artırılmalıdır. Çünkü ülkemiz tek başına değildir. Türkiye'ye bundan sonra daha çok yabancı firmalar gelecek ve piyasada yeni firmalarla kıyasıya bir mücadele başlayacaktır. Bu mücadelede yine en önemli sorun insan faktörüdür.

Üretim genelde emek yoğun dallarda toplanmıştır. Avrupa birliğine girdikten sonra ve özellikle yabancı yatırımcılar ülkemize yatırım yapmaya geldiklerinde teknoloji ağırlıklı yatırımlara gidecekler Türkiye'de bu piyasa modeline kendi sanayisini uydurmak zorundadır, emek yoğun yatırımlardan çok teknoloji ağırlıklı yatırımlara gitmelidir. Bir de son yıllarda Türkiye'de özelleştirme çabaları son hızla devam etmektedir. Genelde bu devlet sektörleri piyasada aktif rol oynuyordu. Yabancı sermayenin karşısında artık bir kamu kuruluşu olmayacaktır. Bu durum ülkemizde yatırım yapan sanayiciler için son derece olumlu karşılanacaktır. Bir de Türkiye'de üretimin yapısına bakıldığında küçük işletmelerin çokluğu göz ardı edilmemelidir. Bunlar Türkiye'ye gelen yabancı yatırımcıların karşısında tutunamayacaktır. Bu durumu önlemek için küçük işletmelerin birleşmesi adına gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır. Türkiye'de bankalar genelde büyük sanayicilerin yanındadır. Kredinin geri dönmesi, bu firmalarda daha kolay olmakta ve bu firmaların bilançoları bankalar tarafından daha rahat gözlenmektedir. Bu durum küçük sanayilerde istenilen ölçüde değildir. Bu açıdan bankalar küçük sanayiye kredi vermek yerine büyük sanayileri tercih etmektedir. Devlet küçük ölçekli sanayilerinde kolayca kredi alabilmesi için gerekli olan düzenlemeleri yapmalıdır. Aksi takdirde bu sanayiler piyasada tutunamayacak ve birçok aile işsiz kalacaktır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Avrupa birliği ülkeleri teşviklerin kaldırılmasını istemektedir. Teşvikler bu ülkeler aleyhine rekabeti olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye içinde bu sorun çok büyük bir önem ihtiva etmektedir. Türkiye ihracatını artırabilmek için hem koruma önlemlerinden vazgeçemeyecek hem de ihracatı teşvik etmek için gerekli önlemleri alacaktır. Bu durumda konsey kararına da karşı gelmesi söz konusu değildir. Onun için teşvikler uzun dönemde de olsa kaldıracaktır. En azından Avrupa birliği ülkeleri seviyesine indirilecektir. Bu gerçekleştiğinde Türkiye'nin ihracatında belirli düşüşler yaşanacaktır. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için devlet vergi indirimlerine gitmelidir. Ayrıca konsey kararına ters düşmeyen proje bazında sanayicilere nakit yardımları yapılmalıdır. Türkiye bugün özellikle ihracatçılara diğer bölümlerde de geniş olarak anlatıldığı gibi kurumlar vergisi istisnası, ithalatta gümrük ve fon muafiyeti, navlun primi gibi teşvikleri uygulamaktadır. Bu durum Avrupa birliği ülkeleri tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu uygulama yukarıda bahsedilen tedbirler alındıktan sonra ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca Türkiye ile Avrupa birliği arasında ihracat faiz oranlarında bir uyumsuzluk yaşanmaktadır. Bu faiz oranları da Avrupa birliği ülkeleri seviyesine getirilmelidir. Bu tedbirler Türkiye'nin cari işlemler dengesinin bozacak etkiler yaratacaktır. Özellikle de Türk sanayini korumak için döviz kur politikalarına müdahale etmek Avrupa birliği ülkeleri tarafından istenmemektedir. Zaten bu durumu ortadan kaldırmak için ortak bir para politikası izlemek ve ortak bir para birimi kabul etmek için 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren Avrupa birliğine dâhil ülkeler tek para birimi Euro'yu kullanmaya başlayacaktır. Euro kullanımı ile Avrupa birliği büyük bir ekonomik güç haline gelecektir. Ayrıca ekonomilerde bir disiplin ve yeni parasal programın gündeme gelmesine neden olacaktır. İstikrarlı para politikası pazarların derinleşmesi ve yeni ürünlerin piyasaya çıkması demektir. Böylesine bir disiplin içinde ekonomilerine özellikle ABD ekonomisinden korumak ve

(Pover ek. Dergisi,1998,s:72) birlikte hareket ederek bir güç oluşturmaya çalışan Avrupa birliği bu şekilde düze çıkmaya çalışmaktadır. Gümrük birliği gerçekleştirildikten sonra Türkiye'nin dış ticaret hadleri tamamen değişecektir. Gümrük birliğinden sonra dışarıdan ithal edilen bazı maddeler Avrupa birliğinden ithal edilmeye başlanacaktır. Gümrük birliği ile birlikte Türkiye topluluğa karşı eş etkili tedbirleri kaldıracaktır. Ortak gümrük tarifelerini kabul edecektir. Topluluk dışı ülkelerin nispeten düşük maliyetli malları yerine topluluk kaynaklı daha yüksek maliyetli malları ithal etmek durumunda kalacaktır. Özellikle Türkiye'nin yeni kurulan Türkî cumhuriyetleri ile sıkı bir ticari ilişkiye girdiği dönemde bu durumun ülkemiz aleyhine yaratacağı olumsuzları da göz önüne almak gerekecektir. Üçüncü ülkeler mallarını düşük bir maliyetle üretmektedir. Çünkü ekonomileri tam gelişmemiş olduğu için özellikle ülkelerinde üretilen mallar emek yoğun emek yoğun mallar veya tamamen kendi doğal kaynaklarına dayanan mallardır. Bu malları çok ucuz fiyata Avrupa pazarlarına satmak isteyeceklerdir. Üçüncü ülkelerin düşük maliyetli üreticileri ortak gümrük tarifelerini aşmak zorunda kalacaktır. Şayet bu duvarları aşamazlarsa kendi ekonomilerini ayakta tutmak için fiyat indirimi yoluna gideceklerdir. Bu da Avrupa birliğine dâhil ülkelerin ve Türkiye'nin son derece işine gelecektir. Avrupa pazarını Doğu'nun hammaddesi beslemeye başlayacaklar. Ortak gümrük tarifelerini dikkate almadan Türkiye üçüncü ülkelerle ticaret yapamayacaktır. Bu durum Türkiye'nin aleyhine olacaktır. Türkiye mecburen ithalatını Avrupa topluluğuna yapacak ve bunun da maliyeti üçüncü ülkelerden yaptığı İthalattan fazla olacaktır. (İTO,1990:210)

4. SONUÇ

Bilindiği gibi Avrupa Birliği'nin çekirdeğini gümrük birliği oluşturmaktadır Buna göre üye devletler aralarında Roma anlaşmasıyla malların giriş ve çıkışları ile ilgili olarak uyguladıkları gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını kaldırmayı taahhüt etmişlerdir. Bunun yerine ortak gümrük tarifesi ve ortak ticaret politikası yürürlüğe koymuşlardır. Türkiye ile Avrupa birliği arasında gümrük birliğine dayalı bir ortaklık kurulmasını içeren anlaşma 1963 yılında imzalanmış hazırlık ve geçiş dönemleri Türkiye'deki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle 1996 tarihine kadar uzamıştır. Bu tarihte bütün engeller aşılarak Türkiye'nin gümrük Birliği'ne katılması kararlaştırılmıştır Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği ise sosyal, Siyasal ve ekonomik nedenlerle askıya alınmıştır. Ticaretimizin yapısı incelendiğinde gerek ihracat gerekse ithalat açısından önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Cumhuriyetin kurulduğu yıldan itibaren on yıllık periyotlar halinde ve ticaretimizin yapısı incelendiğinde tamamen tarımsal bir yapı ortaya çıkmaktadır 1960 yılından itibaren bu yapı değiştirilmeye çok çalışılmıştır Türkiye dış ödemeler darboğazını 1989 yılında aşmış ihracat ve ithalat büyümeye başlamıştır. Ticaret ve cari işlem dengeleri hedeflenen büyük lüklere ulaşarak ekonomi gerekli rezerv birikimine sahip olmuştur. Fakat 1990 körfez krizi nedeniyle transit ticaret net döviz girdisi azalmıştır. 1986 yılından itibaren İhracatımızın yapısı ve yönü değişerek sanayileşmiş batılı ülkelere dönmüştür. 1996 yılında ekonomideki tüm korumalar kaldırılarak Avrupa Birliği'nin ortak gümrük tarifesinin uygulamaya konulması sonucu dış ticaret dengesi bozulmuştur. Bu bozulmanın cari işlemlere yansımaları bavlul ticareti engellemiştir. Buna rağmen 1996 yılın toplam rezervlerin arttığı bir yıl olmuş. 1997yılında ise gümrük birliğinin dış ticaret üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kalkmıştır. Bu yıl aynı zamanda iç talep yükselmiş İthalat artmıştır. İthalatın artmasında ihracat pazarındaki büyüme de etken olmuştur. Gümrük birliği ile Avrupa ile Türkiye dünyanın en büyük ekonomi bloğu haline gelmekte olan Avrupa birliği karşısında korumasız olarak rekabet etmek durumundadır. 1998 yılı başında Türk ekonomisi yılların birikimleri ve global kriz nedeniyle içinde bulunduğu makro ekonomik dengeler göz önüne alındığında Gümrük Birliği'nin getireceği rekabet ortamına hazır gözükmemektedir. Hükümetin enflasyonu kontrol altında tutmak amacıyla İzlediği sıkı para ve maliye politikaları yurtiçi talebi zaten daraltmaktaydı. Dünyada 1997 Temmuz'unda güneydoğu Asya ülkelerinde patlak veren ekonomik kriz az da olsa Türk ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Kriz ülkelerinin yüksek oranda diye bir devalüasyon yapmaları bizim OECD ülkelerinde ihracatımızın rekabet gücünü olumsuz bir biçimde etkiledi. Ayrıca bu ülkelere yönelik çelik ihracatının azalması demir çelik sektöründe kapasite kullanım oranlarının düşmesine ve işçi çıkarılmalarına neden olmuştur. 1998 yılının ağustos ayında Rusya'da yaşanan ekonomik kriz Türkiye ekonomisinde yılın son çeyreğine doğru ihracatı ve büyüme hızını olumsuz bir biçimde etkiledi. Rusya krizi Türkiye'nin bu ülkeye yaptığı hem bavlul ticaretinin ben de kayıtlı ihracatı önemli ölçüde azalttı. Ayrıca Rusya'da inşaat işleri yapan müteahhitler olumsuz etkilendi. Son yıllarda Rusya'dan Türkiye'ye yönelik türlü faaliyetlerde oldukça daraldı. Bütün bunların Sonucu olarak son üç yıldan beri %7'nin üzerinde büyüme hızı gösteren Türkiye hem daraltıcı yurt içi politikaları hem de dış dünya da yaşanan küresel kriz nedeniyle büyüme hızının yüzde 4,5 civarına düşmesi beklenmektedir. Böyle bir ortamda Türkiye katma değerli ve markalı ürünlerin ihracına ağırlık vermelidir. Devlet ve özel sektör el ele vererek Türk malı ve Türkiye imajını büyük reklam kampanyaları ile desteklemelidir. İhracatta ülke ve mal çeşitlenmesine

gidilmelidir böylece ihracatta süreklilik uzun vadeli ve sürdürülebilir politikalara bağlıdır. Bütün bunları yapabilmek için ekonomik ve siyasi istikrar şarttır. Ayrıca yapısal reformlara ağırlık verilmelidir. Bugün ihracat için en önemli faktör reel döviz kurunun uygulanmasıdır. Bu temel bir politika olmalıdır. İhracata yönelik politikalar uluslar arası normlarda olmalıdır. İmalatçı ve ihracatçıların rakiplerle eşit koşullarda finansman olanağı sağlanarak bunların da bu piyasada aktif hale getirilmesine çalışılmalıdır. Özellikle küçük ve orta boy işletmelerin ihracata dönük faaliyetleri desteklenmeli ve örgütlenmelidir. Bu sayede ürün geliştirme, pazar araştırması enformasyon, satış dağılımı, tutundurma, satış geliştirme gibi pazarlama fonksiyonlarını tek elden temin edeceklerinden Avrupa piyasalarında rekabet şansları daha fazla olacaktır. Birlikte hareket ile ölçek ekonomisinin avantajlarından istifade edilecek ve böylece işsizlik sorununa kısmen de olsa bir çare bulunmuş olacaktır. İhracatta örgütlenmenin ülke ekonomisine sağladığı faydalar oldukça fazladır. Döviz girdisi artacak ihracat know-how'unun maksimize edilmesi sağlanacak üretim dağıtım ve pazarlama hünerleri geliştirilerek ihracata bir ivme kazandırılacaktır. Türkiye gümrük vergilerinin ve toplu konut fonunun kaldırılması ile önemli bir gelir kaynağından yoksun olmuştur. Gümrük birliği sonrasında kamu giderlerinde önemli artışlar olacaktır. Kısa dönemde kamu gelir ve gider dengesi bozulacaktır. Bu bozulma para ve maliye politikaları ile aşılmaya çalışılıyor. Yine de bunların Türkiye'nin tek başına başarması çok zaman alacaktır. Türkiye bütün engelleri aşarak AB'den ek kaynak talep etmelidir

KAYNAKÇA

- Bakkal, Muharrem-Kantar,Gökmen-Bakkal,Süreyya (2018) Türkiye'de Bölgesel Ekonomik Dengesizlikler Ve Çözüm Yolları, Social Sciences Studies Journal, Vol:4, Issue:15
- Balkır, Canan (1998) Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, İktisat Dergisi, İFCM sayı:375, İstanbul
- Berk, Murat (1996) Avrupa Birliğinin Kısa Tarihi ve Türkiye İlişkisi, Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, Özel Sayısı, Süreç İnanç Dış Ticaret Hizmetleri Grubu Yayını, İstanbul.
- İTO,(1990),Ekonomik Rapor, İstanbul sayfa.210
- Kantar, Gökmen (2016) Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Binali Yıldırım, Kemal Kılıçdaroğlu ve Devlet Bahçeli'nin; 7 Ağustos 2016 "Demokrasi ve Şehitler Mitingi" Söylemlerinin İçerik Analizi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, VAN
- Kantar, Gökmen (2017) Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan'ın "Ak Parti 1. Ve 3. Olağan Üstü Kongrelerindeki Konuşmalarının" İçerik Ve Söylem Analizi, Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi ICOMEP 2017/ Özel Sayı Tekirdağ
- Pover Ekonomi Dergisi (1998) Bankalardan Şirketlere Euro için Yardıma Hazırız, Kasım 1998, sayfa 72
- Seyidoğlu, Halil (1990) Uluslar arası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul
- Sezer, Özlenen ve Diğerleri (1996) Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri ve Avrupa Birliği, İTO Yayını, İstanbul
- TİSK (1995) Gümrük Birliğinin Sosyo Ekonomik Etkileri ve Türk Çalışma Hayatı, TİSK Yayını, No:143, Türk Ajans Matbaası, Ankara.
- Yıldırım, Hakan (2017) Effects of Dow Jones and USD on BIST100 Index and Observation of The Relationship Among Them